

Dr. Fehér Lenke (főmunkatárs, MTA Állam- és Jogtudományi Intézet):

NEMZETKÖZI TÖREKVÉSEK AZ EMBERKERESKEDELEM ELLEN

A múlt század vége óta találkozhatunk a leánykereskedelem jelenségével és magával a terminológiával. Annak ellenére azonban, hogy a nemzeti törvényhozások, a nemzetközi egyezmények és tanácskozások szinte a kezdetektől rendkívül intenzíven foglalkoznak a jelenség elleni küzdelemmel, magát a definíciót illetően sokszínűséggel, vagy úgy is mondhatnám, hogy zűrzavarral találkozhatunk. Ezen nem is lehet csodálkozni, hiszen komplex jelenséggel állunk szemben, amely olyan érzékeny témákhoz kötődik, mint a *szex* és a *pénz*.

A 20. sz. szomorú aktualitása, hogy az emberi jogok, a gyermeki jogok, a nők jogainak deklarálása és fokozott figyelemmel kísérése, biztosítása ellenére léteznek olyan jelenségek, amelyek a nőkkel és gyermekkel szembeni megalázó, embertelen bánásmóddal járnak, az emberi jogok súlyos megsértését jelentik.

A prostitúció és a prostitúció célú emberkereskedelem ugyan nem ismeretlen jelenség az emberiség történetében, ám századunkban egyre nagyobb méreteket, új formákat ölt és rendkívüli szervezettséget mutat. Mára már valóságos, nemzetközileg szervezett szex-iparról beszélhetünk, ahol maga a forgalom, a szex-iparban foglalkoztatottak importja és exportja jórészt közvetítőkön, illegális vagy illegalitás mezsgyéjén álló, illetve legálisnak álcázott szervezeteken keresztül bonyolódik.¹

A társadalom különböző érzékenységgel reagált e problémákra, a társadalmi értékrend, attitűd, erkölcs, a tradíciók, a vallás, valamint a konkrét történelmi szituációk függvényében. A prostitúció, mint jelenség üldözése, elutasítása vagy eltűrése is ennek megfelelően alakult. A tiltás – tűrés – megengedés hármasa váltakozott és

váltakozik ma is a jogi szabályozás modelljeinek kialakításában. A hagyományos prohibicionista, abolicionista és reglementációs modellek mellett, új utakat keresve megjelennek a neo-abolicionista és neo-reglementációs irányzatok is.

A *prohibicionista* rendszer lényege, hogy tiltja és bünteti a *prostitúciót*, valamint az arra épülő *parazita* jellegű bűncselekményeket (kerítés, kitarottság, stb.). A prostituáltat bűncselekmény-elkövetőnek tekinti, így az illegalitásba kényszerülő prostituált még védtelenebb és kiszolgáltatottabb helyzetbe kerül a prostitutorral és a klienssel szemben.

A *reglementációs* rendszer abból indul ki, hogy a teljes tiltás reménytelen és eredménytelen, ezért a prostitúciót *szükséges rossznak* tekintve, megpróbálja szabályozni, *korlátok* közé szorítani. Ez a modell sem iktatja ki a jelenség üldözését, csak késlelteti, hiszen a büntető szankcióra – mint végső eszközre – akkor kerül sor, ha a közbeiktatott szabályozást, a kontroll elemeit nem tartják tiszteletben. A reglementációs rendszer – azzal, hogy zónákba, speciális negyedekbe tereli a prostitúciós tevékenységet (távol a közintézményektől) s meghatározott feltételekhez köti annak gyakorlását (felnőttkorúság, eü. kontroll) – bizonyos fokig ellenőrzés alatt tudja tartani. A korlátozó jellegű szabályozás azonban – erősíti azt a benyomást, hogy olyan társadalmilag elfogadott jelenségről van szó, amely már több, mint a jelenség passzív eltűrése. Ha a prostitúció – bár korlátok között is, de – engedélyezett, akkor ez azt jelenti, hogy a prostituált egy lépést tett a legalitás felé.

A *neo-reglementációs* rendszer tiltja a *bordélyházak* létesítését és fenntartását, de engedélyezi a rendszeres orvosi ellenőrzés alatt tartott, hivatalosan regisztrált *egyéni* prostitúciót.

Az *abolicionista* rendszer ezt az ellentmondást felismerve tűzte ki célul a prostitúció *szabályozásának az eltörlését*. Szemléletének vezérfonala, hogy a *prostitúciót magánügynek* tekinti mindaddig, amíg az nem kerül összeütközésbe a közrenddel és közmorállal. A prostitúció tehát nem büntetendő, de nem is legalizált tevékenység. A prostitúció kihasználása ezzel szemben bűncselekmény, amely büntetendő és a társadalom kötelessége, hogy a prostituált, mint áldozat reintegrációját elősegítse.

A *neo-abolicionista* rendszer a prostitúciót nem morális, hanem racionális alapon utasítja el, mint *nem elfogadható életstílust*.

Mindhárom rendszer, amely a prostitúció jelenségének kezelésére hivatott – és az eddigi tapasztalatok alapján egyaránt alkalmatlan a prostitúció megállítására – alapvetően megegyezik abban, hogy tiltja a *gyermekprostitúciót* és a prostitúcióra kényszerítést.

A prostitúció a szex *kommercializációjának* az eredménye. Két alapvető felismerés húzódik meg a prostitúció kezelésére hivatott modellek fejlődésében. Az egyik szerint az egyének személyes szabadságában áll, hogy szabad választása alapján magát prostituálja, azaz a saját teste felett szabadon, saját döntése alapján rendelkezzen. Más kérdés, persze, hogy milyen szabadság az, amelynek alapján valaki saját testét bocsátja áruba a megélhetés érdekében. A másik felismerés abban áll, hogy a prostitúcióra kényszerítés elleni védelemhez mindenkinek joga van, akár személyek, akár körülmények diktálják a kényszert.

A szabad döntés alapján vállalt felnőtt prostitúció (amely akceptálható) és a prostitúcióra kényszerítés, a leánykereskedelem (amely ellen fel kell lépni), az állam részéről két teljesen eltérő politikát feltételez. Az előbbi lehet például a feminista megközelítés szerint a prostitúció, mint foglalkozás oly módon történő elismerése, amely magában foglalja a munkafeltételek jogi szabályozását és e sajátos foglalkozás szakmai státusát is megszabja. Az utóbbi viszont az áldozat akarata ellenére létrejött prostitúciós formák elleni védelem és megelőzés lehet.

A prostituáltak, vagy más néven szex-szolgáltatást végzők (CSW - commercial sex worker) nem homogén, hanem heterogén csoportot alkotnak, különböző érdekekkel, jogaik és pozícióik különböző felfogásával, különböző sérülékenységgel. A "call-girl", vagy "escort girl" viszonylag tehetősebb és függetlenebb, mint az a gyereklány, akit külföldre közvetítettek, ahol nem ismeri a nyelvet, a szokásokat, nincs gazdasági bázisa, nem rendelkezik kulturális vagy családi kötelékkel.

A prostituáltak egy része „*racionális választás*” útján, mások viszont *erőszak, zsarolás* vagy *gazdasági rabszolgaság*

eredményeként kerültek erre a sorsra. A történelmileg, kulturálisan és személyesen specifikus jelenség (prostitúció) egyetlen közös vonása, hogy, – a kliens és a prostituált közötti pénzbelileg ellentételezett szolgáltatás folytán – kereső tevékenységet képez.

A prostituált valóságos keresménye azonban triviális, ha összehasonlítjuk a hatalmas profittal, amely mindazok kezében realizálódik, akik szervezetenként érdekeltek és bevontak a prostitúciós üzletágba (utazási irodák, hotelek, bárók, légitársaságok és prostitutorok). Mindössze a jövedelem egyharmada realizálódik a prostituálnál, a többi az előbb felsorolt személyeket és intézményeket gazdagítja.

A kizsákmányolás – jellege szerint – elsősorban gazdasági, melynek összecszerúsége a kötelék és a *dominancia* függvényében változik. A prostituált rendszerint jövedelmének csak kis töredékével rendelkezhet. A prostitúció illegálitása vagy éppen erőteljes szabályozottsága miatt a prostituáltak jogilag és morálisan izoláltak. Jogi státusuk sebezhető, szociális státusuk erősen stigmatizált. A társadalmi stigma izolálja őket a családtól, a barátoktól. Ez különösen azért tragikusan ironikus, mert számos prostituált – elsősorban Délkelet-Ázsiában – azért dolgozik, hogy családját, szüleit támogassa.

A prostituáltak fokozott egészségügyi kockázatnak vannak kitéve. A szexuális úton átvihető betegségek nagyon gyakoriak ebben a körben, hiszen kevés prostituált van olyan helyzetben, hogy visszautasítson egy klienst vagy az ún. biztonságos szex feltételeihez ragaszkodjék. A HIV és AIDS rizikó faktora is óriási. A prostituáltak gazdasági kiszolgáltatottságuk miatt – amennyire csak lehet, titkolják esendő egészségügyi állapotukat a kliensek, managerek előtt.

A prostitúció függvénye mindazon szervezeti és strukturális tényezőknél, amelyek hasznot húznak a tevékenységből, s mindazoktól, akik manipulálni képesek a jogot (rendőrök, bordélyház tulajdonosok, bevándorlási hivatalnokok); akik kontrollálják a hirdetési és szórakoztató ipart, (beleértve a pornográfiát, a mail-order bride intézményét); valamint azoktól, akik

ellenőrzésük alatt tartják a légitársaságokat, utazási irodákat, éttermeket és sex-shop-okat.

A prostitúcióra kényszerítés és leánykereskedelem elleni fellépés nem újkeletű. Az első – leánykereskedelem megelőzésével foglalkozó konferenciát – 1895-ben tartották Párizsban, melyet 1899-ben a londoni, majd a budapesti követett.

1904-ben 16 állam képviseltette magát azon a párizsi nemzetközi tanácskozáson, amely az első nemzetközi egyezmény létrejöttét eredményezte.² Ez az ún. *Fehér Rabszolgaság Elleni Egyezmény* kizárólag a kényszerrel, erkölcstelen célból külföldre hurcolt felnőtt nők védelmét szolgálta. (Nem tartozott ide tehát az az eset, amikor a kényszer vagy a visszaélés eleme hiányzott.)

Hat évvel később, 1910-ben, a Párizsban aláírt Második Fehér Rabszolgaság Elleni Egyezmény³ szélesítette a védeni kívánt személyi kört azon felnőtt nőkkel, akiket egy-egy országon belül megtévesztéssel, erőszakkal, fenyegetéssel, a függőségi viszony kihasználásával vagy egyéb kényszerrel bírták rá erkölcstelen cselekményekre.

Mindkét egyezmény a *verbuválás* folyamatának ellenőrzésére vonatkozott vagy inkább korlátozódott, s az egyezmény maga ki is mondta, hogy – a cselekmény súlyossága ellenére – *nem tartozik ebbe a körbe, ha a nőt akarata ellenére bordélyházban tartják*. Ez ugyanis a nemzeti törvényhozás keretei közé tartozó cselekmény.

Az 1933. évi Genfi Egyezmény⁴ a nemzetközi leánykereskedelem vonatkozásában a *kényszer elemét* nem tartja kizárólagosnak, tehát bünteti még a *sértett beleegyezésével történő leánykereskedelmet* is.

Az 1949. évi New Yorki Egyezmény⁵ az emberkereskedés és mások prostitúciója kihasználásának elnyomásáról, az összes korábbi egyezmény lényeges elemét egyesíti és magában foglalja. Az egyezmény preambulumban leszögezi, hogy „a prostitúció és az azt kísérő rossz, a prostitúció céljait szolgáló emberkereskedés az ember személyi méltóságával és értékével összeegyeztethetetlen és veszélyezteti az *egyén, a család és a társadalom jólétét*”.

Ezért az egyezményben részes államok kötelezik magukat, hogy mindazokat megbüntetik, akik más személy kéjelgésének kielégítésére,

1. mást prostitúció céljából megkerítenek, rábírnak, vagy elcsábítanak akár annak *beleegyezésével* is,
2. más személy prostitúcióját kizsákmányolják, akár annak *beleegyezésével* is,
3. bordélyházakat tartanak fenn vagy vezetnek, avagy az azok fenntartásához szükséges anyagi eszközöket tudatosan *szolgáltatják*, illetőleg az anyagi eszközök szolgáltatásában részt vesznek,
4. épületet vagy más helyet, egészben vagy részben mások prostitúciójának céljára tudatosan bére adnak vagy bérelnek.
5. Az egyezménynek a *prostitúció kizsákmányolására* történő kiterjesztése az egyik fő oka annak, hogy egy sor állam, amely az előző egyezményeknek részese volt, nem írta alá ezt az új egyezményt. Az Egyezményt ratifikáló országok pedig rendkívül nehéz helyzetben vannak, amikor egyszerre kívánnak megfelelni az egyezményben foglalt elveknek, s ugyanakkor hatékony politika kidolgozására törekszenek. Úgy tűnik, hogy az egyezményhez nem csatlakozó országok hatékonyabb módszereket tudtak kidolgozni a prostitúció jelenségének kezelésére. Az egyezményhez csatlakozó országok között ugyanakkor számos olyan is akad, amely nem tartja be az egyezményben foglaltakat.

Miből is erednek a problémák a szóban forgó egyezménnyel kapcsolatban?

Az *egyik* tényező, hogy az egyezmény, mely megszületésekor rendkívül haladónak, előremutatónak számított, az idők folyamán veszített ebből a jellegéből, és statikus maradt az állandóan változó jelenséghez viszonyítva. A *másik* ilyen tényező abban rejlik, hogy az egyezmény nem a prostitúcióról szól, hanem annak kizsákmányolásáról és a prostitúciós célú emberkereskedelem megakadályozásáról, megelőzéséről.

A New Yorki Egyezmény (1950) célja, hogy az előző konvenciók tartalmának szintetizálása mellett új ideológiát is

felmutasson. Az 1933. évi Konvenció a felnőtt korú nőknek immorális célból más országban történő kizsákmányolását (még akkor is, ha ez beleegyezésükkel történt) büntetni javasolja. Az 1950-es Konvenció I. cikkének (1) és (27) bekezdése, valamint II. cikke ezen túlmutatva, büntetni rendeli mindazokat a cselekményeket, amelyek egy másik személy prostitúciójához vezetnek, még akkor is ha az annak a beleegyezésével történik, s még akkor is, ha nem két ország közötti viszonylatban, hanem nemzeti országhatárokon belül történik. Az Egyezmény első szakasza tiltja a kerítést, a második tiltja a prostitúció infrastruktúrájának (pl. bordélyház) a kiépítését és fenntartását.

Az 1933-as Konvenció bizonyos fokig elismerte azok szabad választását, akiket nem direkt módon kényszerítettek prostitúcióra, a New Yorki Egyezmény (1950) viszont minden prostituáltat sértettnek tekint, akár kényszer hatására, akár szabad választása alapján vált prostituálttá.

A prostitúció a szexuális és morális sztemderdek megsértésének tekinthető. Maga a prostitúció azonban nem bűncselekmény, mert az Egyezmény filozófiája alapján a prostituált az áldozat, s az áldozat természetesen nem büntetendő. Büntetendő viszont mások gyengeségének a kihasználása. Az Egyezmény figyelmen kívül hagyja a beleegyezést és a szabad választást a prostitúciós életforma melletti döntésnél.

Az Egyezmény cikkeinek tartalma és az egyes nemzeti törvényhozások közötti különbségek miatt sok – egyezményhez csatlakozó – ország mind a mai napig képtelen volt az Egyezmény szándékolt céljainak a megvalósítására. Interpretációs problémák is felmerülnek. A korábbi egyezmények „erkölcstelenséget”, az új „prostitúciót” említ. Az utóbbi magában foglalja, a szolgáltatás pénzbeli vagy más formában történő ellentételezését, míg az előbbi nem. A prostitúció pontos megfogalmazása nélkül (ugyanaz vonatkozik a leánykereskedelemre) nem egészen világos, hogy mit foglal e két fogalom (prostitúció és leánykereskedelem) magában. Problémák merülnek fel a prostitutor ellen tanúskodó sértettnek a bírósági eljárás során kívánatos anonimítása és védelme terén is. Sokan megfontolandónak tartják a prostituált – mint tanú

védelmét, számára a tartózkodási engedély automatikus kibocsátását az eljárás végéig, sőt a végleges tartózkodási engedélyt is, ha a vád sikeresen bizonyítást nyert.

Az Egyezmény másik újdonsága, hogy *mindenfajta szabályozást* ellenez. A 6. cikkben tilt minden olyan törvényt, szabályozást, adminisztratív rendelkezést, amelynek alapján a prostitúcióval foglalkozó, vagy azzal gyanúsítható személyek speciális regisztráció alá esnének, vagy speciális igazolvány birtoklására kötelezhetőek, illetve egyéb kivételes felügyeleti vagy jelentkezési kötelezettséget írnanak elő számukra.

A 16. cikk rendkívül fontos rendelkezést tartalmaz, felhívja ugyanis az Egyezményben részes államokat, hogy tegyenek meg minden szükséges intézkedést a prostitúció *megelőzése*, valamint a prostitúció áldozatainak *rehabilitációja* és társadalmi beilleszkedése érdekében.

Az, hogy a Konvenció rendkívül csekély oltalmat tud a prostituáltak számára biztosítani abból is kiténik, hogy számos a prostituáltak érdekvédelmét ellátó szervezet (pl. a svájci ASPASIE) tiltakozott annak egyes rendelkezései ellen. Az egyezmény megszületése óta eltelt több mint negyven év szükségszerűen jelentős változtatásokat hozott. Ezek között említeném meg a következőket:

az AIDS-nek mint gyógyíthatatlan és halálos betegségnek a tragikus megjelenése; a prostitúciós üzletág industrializációja és komputerezációja; a szervezett szex-turizmus és ezzel együtt a kliensek igényeinek megváltozása (pl. kereslet az egzotikus szépségek iránt).

E változások, melyek teljesen átalakították a prostitúció jelenségének tradicionális megjelenési formáit, hangsúlyozottá teszik, hogy a prostitúció a nő emberi jogainak teljes tagadásával és szexuális kizsákmányolásával egyenlő. A prostitúciós üzletág jelenlegi megjelenési formáiban a kliens még személytelenebbé, még védettebbé válik, míg az áruba bocsátott prostituált a szó szoros értelmében is a kirakatba vagy a video-lejátszó képernyőjére helyeződött.

A New Yorki Egyezményt az utóbbi néhány évben számos nemzetközi fórumon bírálták és sürgették egy újabb egyezmény irányában történő gondolkodást. Többek között utalnék az ENSZ Bécsi Emberi Jogi Konferenciájára, az 1995-ös ENSZ Konferenciára a Nőkről, (Beijing) vagy az Európa Tanács 1996. évi Szakértői Értekezletére. Az 1996. júniusában, Bécsben, a prostitúciós célú leánykereskedelemtől megrendezett EU Konferencián is felvetődtek a New Yorki Egyezmény problémái. Az Egyezményt az ENSZ 160 tagállamából mindössze 66 – tehát kevesebb, mint a fele – ratifikálta. Az EU-n belül csak Görögország, Hollandia és Luxemburg támogatta, Franciaország és az Egyesült Királyság ellene szavazott, míg Belgium, Dánia és Svédország tartózkodott. A leánykereskedelem szempontjából származási országnak számító (tehát ahonnan kiindul a kereskedelem) országok közül Thaiföld és Dominika is tartózkodott. A ratifikáció hiányának indokai az alkotmányos inkompatibilitástól a kritikáig terjednek. A szakértő az Egyezmény gyenge politikai erejét ezekkel a tényekkel indokolják.⁷ A Konvenció másik gyengesége a különböző konceptuális megközelítés.

a) egyrészt az emberi jogokra hivatkozik, megállapítva, hogy a leánykereskedelem összeegyeztethetetlen az ember méltóságával és értékével,

b) másrészt viszont a viktoriánus megközelítés elemét tartalmazza azzal, hogy a prostitúciót szükséges rossznak tekinti, amely veszélyezteti az egyén, a család és a közösség jólétét,

c) harmadrészt nem tesz különbséget prostitúcióra kényszerítés, illetve más, olyan kommersziális szexuális aktivitás között, amely a körülmények kényszere, illetve a rosszabb szituáció elkerülése érdekében „választott” prostitúciós tevékenység.

Az egyezmény tehát nem kizárólag a leánykereskedelemre koncentrál, hanem *morális* vagy *vallásos* szempontok alapján a prostitúciót bűnnek tekinti, amelynek megszüntetésére kell törekedni. Végül az Egyezmény végrehajtása és ún. „monitoring” rendszere is nagyon kis hatásfokú.

A New Yorki Egyezmény elemzése alapján különösen fontosnak tartom az alábbi gondolatok kiemelését:

a) Az 1950. évi New Yorki Egyezmény az *abolicionista* ideológia hatása alatt áll a prostitúció és leánykereskedelem vonatkozásában.

b) A prostitúció kihasználásának *minden formáját* üldözni rendeli, még azt is, amely a felek megegyezésén alapul.

c) Az Egyezmény a prostitúció kihasználását és az emberkereskedelmet egymással oly módon hozza kapcsolatba, hogy a prostitúció oka helyett kizárólag a prostitúció következményévé teszi.

d) A prostitúció és a prostitúciós célú emberkereskedelem összeegyeztethetetlen az *emberi méltósággal*, az *emberi értékekkel* és veszélyezteti az egyén a család, valamint a társadalom jólétét. (Preambulum)

e) Az Egyezmény a prostituáltak számára *igen kevés biztosítékkal szolgál*, hiszen nem magával a prostitúcióval, hanem annak kihasználása visszaszorításáról és a prostitúciós célú emberkereskedelemtől szól.

A nemzeti törvényhozások harmonizációjáról folyó vita a hatályos jog és joggyakorlat vonatkozásában akkor kecsegtet eredménnyel, ha megegyezés születik arról, hogy nemzetközi szinten küzdeni kell

1) a leánykereskedelem,

2) a felnőtt korúak prostitúcióra kényszerítése, valamint

3) a fiatalok prostitúciójának kihasználása ellen (még akkor is, ha beleegyezésükkel történik).

Az 50-es éveket követően, hosszú csend után, az 1980-as évektől kerül ismét a figyelem középpontjába a leánykereskedelem (Európai és ENSZ szinten egyaránt) problémája. Az ún. Harmadik Világ felé irányuló növekvő szexturizmus egyik mellékhatásaként megélné a régió leányainak toborzása és eladása Nyugat-Európa és Ázsia országaiba. Az 1990-es évektől az ún. származási országok körébe bekapcsolódott Közép-kelet Európa is. Néhány Közép-kelet európai ország ugyanakkor tranzit, illetve célországgá vált.

1989-ben az Európa Parlament elfogadja első határozatát a prostitúció kizsákmányolása és az emberkereskedelem témájában.

Ez a rezolúció mind a *prostitúciót, mint a prostitúció célú emberkereskedelmet* tiltja és felhív az ilyen gyakorlat elleni fellépésre. Ezt követően két újabb határozat születik, amely a korábbihoz hasonlóan *világos különbséget* tesz a prostitúció és a kényszerített prostitúció kihasználása között. 1993-ban egy határozat felhívja a tagállamokat a *leánykereskedelem áldozatainak védelmében* történő fellépésre, intézkedésekre. Ráirányítja a figyelmet arra, hogy a *tanúvédelem* megteremtése és az *ideiglenes tartózkodási engedély* kibocsátása, illetve – ha az áldozat személyi biztonságát veszélyeztetné a hazatérés, akkor számára – az állandó tartózkodási engedély kibocsátása elengedhetetlen. Az European Commission sürgeti az európai politika koordinálását a leánykereskedelem elleni fellépés terén.

A legutóbbi határozat 1996. január 18-án került elfogadásra, amelyben számos új fejlemény és trend tükröződik. Az Európa Parlament *először* megy túl a prostitúció célú leánykereskedelem tradicionális fogalmán. Az emberkereskedelem *fogalmán* olyan jogellenes cselekményt ért, amikor valaki közvetlenül vagy közvetve rábíra egy másik ország állampolgárát, hogy az országba lépjen, illetve ott tartózkodjék annak érdekében, hogy őt – megtevesztéssel vagy kényszerrel, vagy a személy hátrányos helyzetével, illetve vagy adminisztratív státusával visszaélve – kizsákmányolja.

Mínt hogy a nemzeti törvényhozásokban és a nemzetközi egyezményekben nem mindig pontos a definíció, felhívja a tagállamokat, hogy gondoskodjanak az emberkereskedelem precíz definíciójáról, mivel az az *embert jogok megsértésének és súlyos bűncselekménynek tekintendő*.

Emellett új nemzetközi egyezmény kidolgozására irányuló javaslatokkal is találkozhatunk. Az új egyezmény a *kényszer és a megtevesztés* elemére koncentrálna a jelenség elleni küzdelemben.

Az EP-vel egyidőben az ET is lépéseket tett az emberkereskedelem ellen. 1991-ben Strasbourgban szemináriumot szervezett a „Prostitúcióra kényszerítés és leánykereskedelem, mint az *emberi jogok és méltóság*

megsértése” címmel. (Megjegyezném, hogy *először* jelentek meg a prostituáltak szervezeteinek képviselői egy kormány szintű konferencián.) Ebben az évben született a Miniszteri Bizottság 11. sz. ajánlása is, amely a szexuális kizsákmányolás, a pornográfia, a prostitúció, a gyermekek és fiatal felnőttek kereskedelmének problémáival foglalkozik.⁹

A szeminárium konklúzióinak folytatásaként a CDEG (A Férfiak és Nők Közötti Egyenjogúság Bizottsága) szakértői csoportot hozott létre, amelynek feladatát képezte egy cselekvési terv kidolgozása.¹⁰ Ez a bizottság két évi működése alatt igen hatékony munkát végzett az Európa Tanács keretein belül.

A szakértői bizottság javaslatait fejlesztette tovább egy felkért külső szakértő, aki kidolgozott egy akciótervet a leánykereskedelem és prostitúcióra kényszerítés elleni fellépésre, a következő definíciót javasolva:

Nőkereskedelemről beszélünk, amikor valaki (természetes vagy jogi személy) anyagi haszonszerzés céljából egy nőt más országban kizsákmányol. A nőkereskedelem magában foglalja a nő legális vagy illegális emigrációjának és tartózkodásának megszervezését a származási országból a rendeltetési országba (még ha ez a beleegyezésével is történik), és prostitúcióra vagy a szexuális kizsákmányolás más formájára történő rábírását. A prostitúcióra kényszerítés ezzel szemben valakinek – más személy részére, szexuális szolgáltatás nyújtására – erőszakkal történő megkerítése.

Az ENSZ 1991-ben munkacsoportot hozott létre a leánykereskedelem elleni fellépés hatékonyabbá tétele érdekében. 1992-ben foglalkozott a témával az Emberi Jogi Bizottság 48. ülése is, de nem történt lényeges előrelépés. 1994-ben az ENSZ 49/166. számú határozata a leánykereskedelemről már tartalmaz definíciót. A jelenséget úgy határozza meg, mint a fejlődő és átmeneti gazdaságú országokból kiinduló, nemzeti és nemzetközi határokat átlépő illegális és rejtett migrációt. A leánykereskedelem célja a nők és gyermekek szexuálisan vagy gazdaságilag kizsákmányoló szituációba kényszerítése, a verbuváló, a kereskedő és a bűnöző szindikátus profitszerzése

céljából. Ebbe a körbe sorolható a prostitúciós célú leánykereskedelmen kívül a nők háztartási munkára, házasságra, vagy illegális foglalkoztatásra kényszerítése is.

1994-ben a nők elleni erőszak problémáival foglalkozó riportőr kinevezésére került sor. Ez rendkívül lényeges és pozitív előrelépésnek tekinthető, de – a nők elleni erőszak széles spektrumát tekintve – félő, hogy az emberkereskedelem speciális kérdéskörére a problémák sokrétősége miatt nem jut elég figyelem.

A nemzetközi fórumokon, tanácskozásokon folyó vitákból úgy tűnik, hogy a problémát mindig a prostitúció és a kényszerített prostitúció közötti különbségtétel okozza, ezért talán szerencsésebb, ha a továbbiakban *emberkereskedelemről* beszélünk, amelynek fontos része a prostitúciós célú leánykereskedelem. Ez a megalázó körülmények közötti munkavégzésre verbuválástól a házasságra kényszerítésig terjed. A fogalom, illetve a jelenség mindkét nemre kiterjed – tehát nők és férfiak egyaránt lehetnek emberkereskedelem áldozatai – annak hangsúlyozásával, hogy az áldozatok túlnyomó többsége nő.

Nyomon követve az egyezmények tartalmát és definícióit megállapítható, hogy a kezdeti törekvések a *leánykereskedelem* elé próbáltak sorompót állítani, később viszont a *kizsákmányolás* vált a tiltás domináns elemévé, nem pedig maga a kereskedelmi tevékenység.

Az első egyezmények a *kényszer* alkalmazásával történő leánykereskedelem elleni fellépést célozták, később viszont még a sértett *beleegyezésével történő* kereskedelmet is tilalmazták.

A nemzetközi leánykereskedelem a *nők elleni erőszaknak* tekintendő, de ugyanakkor sérti az *emberi jogokat* is. Az utóbbi időben fokozott hangsúlyt kapott ezen emberi jogokat sértő cselekmények elleni fellépés.

Az *emberkereskedelem* fogalma kiszélesedett és sokan – a prostitúción túl – az informális és illegális szektorban végzendő munkára verbuválást is az emberkereskedelem körébe sorolják, ha az egyéb ismérvek fennállnak.

Az *emberkereskedelem* megakadályozására irányuló törekvések mellett ugyanakkor megjelent az *illegális migráció* megakadályozásának igénye is. A társadalmi-gazdasági téren fejlettebb országok felé irányuló migráció – a fejletlenebb, elmaradottabb gazdaságú országokból – egyre inkább felgyorsul. Ennek tudható be, hogy egy bizonyos ponton túl a célországok igyekeznek korlátozni a külföldi munkavállalók beáramlását. A szegénységből és munkanélküliségből minden áron szabadulni akarók egy része azonban még az illegális bevándorlás pénzügyi és egyéb kockázatait is kész vállalni.

Az emberkereskedelem fogalmi körébe tartozik tehát tág értelemben minden olyan cselekmény – a verbuválástól a munkavégzés céljából a határon túltra szállításig –, amely erőszakkal, fenyegetéssel, domináns pozícióval való visszaéléssel, adósság-kötelék kihasználásával, megfélemlítéssel vagy más kényszerrel történik és a sértett kizsákmányolására irányul. Szűkebb értelemben viszont azt jelenti, amikor egy személy külföldre jutását elősegítve őt prostitúcióra kényszerítik, illetve erőszakkal, fenyegetéssel vagy a kényszer más formájával a sértettet kizsákmányolják.

Az emberkereskedelem volumenét, mechanizmusát illetően igen sok adattal, információval rendelkezünk. Ez jórészt az utóbbi néhány év felfokozott érdeklődésének, a jelenség elleni nemzetközi összefogásnak tulajdonítható. A nemzetközi szervezetek tevékenységén kívül egy sor lelkes kutató és számos civil szervezet munkálkodik azon, hogy megelőzhetőek legyenek az emberi jogokat sértő cselekmények, hogy az ilyen bűncselekményeket elkövető személyek és szerveződések elleni hatékony fellépés biztosítható legyen, a sértettek érdekeinek hatékony képviselete mellett. Igen nagy és fontos szerep hárul az NGO-kra és más önszerveződésekre, az információs kampányok szervezése, az áldozattal való közvetlen kapcsolattartás terén, ezért nagyon fontos e civil szervezetek adekvát pénzügyi támogatása, munkájuk és eredményeik megismerése és a velük való konzultáció.

A prevenció körében nagyon fontos, hogy mind a származási, mind pedig a célországokban megfelelő információval segítsük elő a felvilágosításon alapuló döntést. Ez a lehetőségek felvázolását, a tájékoztatást és a veszélyekre, kockázati tényezőkre való figyelemfelhívást jelenti. A származási országokkal való kooperáció, a nők társadalmi-gazdasági státusának erősítése, bilaterális és multilaterális szerződések kötése szintén a prevenció céljainak szolgálatába állíthatók. Ugyancsak a megelőzés irányába hat a munka- és életkörülmények javítása általában.

Az igazságszolgáltatásban szem előtt tartandó, hogy az emberkereskedelem elleni intézkedéseknek az elkövetőt kell megcélözni és a sértettet minden lehetséges eszközzel védeni kell. A hatékony bűnüldözés feltétele a sértett feljelentése és tanúvallomása. A sértett viszont csak akkor tesz feljelentést, ha a saját, valamint családja biztonságát és jövőjét illetően segítséget remélhet, nem pedig újabb, még nagyobb kockázattal való szembesülést.

A prostituált, vagy prostitúcióra kényszerített szavahihetőségét pusztán morális alapokon kétségbe vonni, az áldozattal szembeni diszkriminációt jelent és másodlagos viktimizációt.

A sértettet illesse meg a jogi asszisztencia, sértett-segítés és tanácsadás az eljárás megindításától, annak befejezéséig. A rendőrségen speciális felkészültségű, lehetőség szerint női vizsgálótiszt foglalkozzon a sértettel. Biztosítani kell, hogy a feljelentést tevő korábbi foglalkozása ne minősítse a feljelentés tartalmát. Fokozott súlyt kell helyezni a sértett magánéletének védelmére, a médiák távortartására. Garantálni kell, hogy a bizonyítékokat nem a sértett ellen használják fel. Ha az eljárás az elkövetők helyett – később a sértett ellen irányul, ez aláássa az igazságszolgáltatásba vetett bizalmat. A sértettel való foglalkozás terén folyamatosan képezni kell a rendőrséget. A sértettnek bátorításra és segítségre van szüksége annak érdekében, hogy feljelentést tegyen és tanúskodjék. Ehhez hozzátartozik, hogy az azonnali kiutasítás helyett gondolkodási időt hagyjon a feljelentés

megtételére. Biztosítani kell arról, hogy az eljárás során nem vonják felelősségre a leánykereskedelemhez kapcsolódó bűncselekményért (illegális beutazás, hamis személyi okmányok stb.).

Az eljárás idején tiszteletben kell tartani a sértett érdekeit, biztonságát, integritását és az nem rendelhető alá a nyomozás érdekeinek. A sértett tanúvédelem biztosítása rendkívüli fontosságú, beleértve az identitás és lakhely változtatást is, szervezett bűnözés esetén.

A sértettet az elkövető szabadon bocsátásáról minden körülmények között értesíteni kell.

Az eljárás idejére a sértett számára ideiglenes tartózkodási engedélyt kell biztosítani, hogy tanúvallomást tehessen. Joga van a megfelelő jogi képviseletre, tolmácsra és széleskörű sértett-támogatásra (orvosi, társadalmi, pénzügyi segítség, tanácsadás stb.).

A sértett támogatása három fő fázisban látszik szükségesnek. Az első az azonnali, bizalmas, megfelelően finanszírozott orvosi, szociális, pszichológiai segítség, beleértve a biztonságos menedéket is. A második a segítő-támogató-képző program keretében történő segítség, mind a származási, mind pedig a célországban. Ez alapvetően munkahely biztosítását, tanulásban, képzésben való részvételt jelent. A harmadik fázis a hazatérés megszervezése, segítése a civil szervezetek közreműködésével.

Végezetül megemlíteném, hogy az előbbi "kívánságlista" nem teljes, az ugyanis kiegészítendő bizonyos polgári jogi, kompenzációs jogérvényesítési lehetőségekkel.

A prostitúcióra kényszerítés, emberkereskedelem elleni nemzetközi fellépés, a jogharmonizáció igénye, a főbb kérdésekben való konszenzusra törekvés annak megalapozott ígéretét hordozzák magukban, hogy a jövőben hatékonyabban tudunk fellépni a sértettek érdekeinek védelmében.

J e g y z e t e k

1. Lásd bővebben: Die international organisierte Sexindustrie. (Lenke Fehér)
In: Mayerhofer/Ichle: Organisierte Kriminalität. Kriminalistik Verlag,
Heidelberg, 1996. p. 67-79.
2. International Agreement for the Suppression of White Slave Trade, 1904,
Paris.
3. International Convention for the Suppression of the White Slave Traffic.
1910, Paris.
4. International Convention for the Suppression of the Traffic in Women of
Full Age. 1933, Geneva.
5. Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the
Exploitation of the Prostitution of Others, 1949, New York.
6. UN Vienna Conference on Human Rights, 1996.
7. Anita Gradin: Report of the Conference on Traffic in Women, 1996, Wien.
8. Resolution on Trafficking in Human Beings of the European Parliament,
adopted January, 18, 1996.
9. Recommendation N. R(91) 11. Council of Europe, Committee of Ministers.
10. CDEG-EG-S-TP Group of Specialist on Action Against Trafficking in
Women and Forced Prostitution.

Dr. Borai Ákos (rendőrségi főtanácsos, a BM Rendészeti
Főosztály osztályvezetője):

A PROSTITÚCIÓ JOGI SZABÁLYOZÁSÁNAK ANOMÁLIÁI; A JELENSÉG HAZAI KEZELÉSÉNEK ALTERNATÍVÁI

I.

Általános alapterv

A kéjelgés keresetszerű üzésének jelensége - nevezetesen a prostitúció - valójában a társadalmakkal egyidős jelenség; a szexuális szolgáltatás iránti kereslet, s az ilyesfajta szolgáltatás nyújtásának gyakorlata ugyanis a társadalomfejlődés valamennyi stádiumában tettenérhető volt, de tettenérhető ma is. Kétségtelen ugyanakkor, hogy az e jelenséggel szembeni társadalmi attitűd korszakonként, de a társadalmak, a korosztályok szerint is igen jelentős változékonyságot mutatott. A társadalom egyfajta "beállítódását" azonban a történelmi tradíciók, a közhatalom - jónszert jogi normákban testet öltött - proklamációi, az éppen uralkodó erkölcsi értékrend, ideológia vagy éppen a vallási instrukciók és inspirációk, netán a konkrét történelmi szituáció is nagyfokban befolyásolták.

Így a prostitúció a társadalmi munkamegosztás rendszerében némelykor legitim, máskor üldözött jelenségként bukkan fel vagy éppen megtűrtként létezik mindennapjainkban. A történelmi múlt és jelen tényeit ismervén azonban láthatjuk, hogy a legkíméletlenebb prohibíció sem képes likvidálni ezen természetes társadalmi szükségleteket kielégíteni "hivatott" szolgáltatást; a prostitúció üldözésében megmutatkozó tagadás, elutasítás ti. - s emlékezhetünk itt a történelem nagy tanulságaira - csak arra képes, hogy e jelenséget a közszemérmélet megóvandó kulassziák mögé kényszerítse annak mindenkorai kolloráriumával együtt.